

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr E. van der Kleij

BEL/REE

Telefoonnummer +31235143596

kleije@noord-holland.nl

1 | 14

Verzenddatum

12 DEC. 2019

Kenmerk

1327641/1327646

Uw kenmerk

Betreft: Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen

Geachte leden,

Hierbij verzoeken wij u de Noord-Hollandse Waarderingskaart voor stolpboerderijen op de B-agenda van de commissie Economie, Financiën en Bestuur van 20 januari 2020 te plaatsen.

De reden hiervoor is

Mede naar aanleiding van de gezamenlijke petitie "Red de stolp" van de Bond Heemschut, de Boerderijenstichting Noord-Holland en de Stichting het Westfries Landschap van juni 2018 hebben Provinciale Staten hun zorg uitgesproken over het geleidelijk verdwijnen van de stolp uit het Noord-Hollandse landschap (discussienota inzake behoud Stolpboerderijen t.b.v. Commissie EEB 17 september 2018, vervolgens agendering sloop stolpen 11-02-2019). De stolp beschouwende als identiteitsbepalend voor het Noord-Hollandse landschap, gaf men aan te willen voorkomen dat stolp voor stolp autonome sloopbeslissingen worden genomen die sluipenderwijs leiden tot afbraak van de karakteristieke stolpstructuren en van de landschappen waar deze deel vanuit maken. Rekening houdend met de komende Omgevingsverordening zou samen met gemeenten tot een werkbare en breed gedragen oplossing gekomen moeten worden om waar nodig een drempel op te werpen tegen voortgaande sloop en om behoud aantrekkelijker te maken (adempauze). Regelgeving zou één van de uitkomsten kunnen zijn maar zeker geen uitgangspunt vooraf. Primair van belang achtte men het centraal stellen van de toekomstige functies die recht doen aan een mix van cultuurhistorische en sociaaleconomische waarden. Een economisch sterke functie (kosten dragend of inkomens vormend) zag men als het fundament voor behoud en als passend bij de maatschappelijk ambitie gericht op een vitaal en hoogwaardig platteland. De zorg werd niet als motie gesteld. GS hebben in reactie hierop evenwel aangegeven om medio 2019 te komen met een voorstel voor oplossingsrichtingen.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Concreet wordt aan de commissie gevraagd

Consultatie over gewenste oplossingsrichtingen voor het geleidelijk verdwijnen van de stolp uit het Noord-Hollandse landschap in de vorm van een waarderingskaart voor stolpboerderijen en de denkrichtingen voor de doorwerking hiervan.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is de volgende informatie van belang

Datum en inhoud GS besluit

GS hebben op 10 december 2019 besloten om:

1. Opdrachtverlening voor te bereiden voor Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen als middel om samen met gemeenten, erfgoedverenigingen en eigenaren tot een betere bescherming van stolpen te komen;
2. met het maken van deze waarderingskaart een proces in te zetten waarin op basis van waarden met gemeenten, erfgoedverenigingen en eigenaren wordt gezocht naar manieren om onbeschermde stolpen te kunnen behouden en duurzaam te benutten, al dan niet door herbestemming;
3. de benodigde doorwerking van de waarderingskaart gedurende het proces samen met gemeenten te bepalen en voor te bereiden;
4. PS door middel van bijgaande brief hierover te consulteren en hen te verzoeken om de brief te agenderen voor bespreking in de Statencie EFB van 20 januari 2020.

Eerdere behandeling in commissie of PS

Eerdere behandeling in commissie of PS van de door GS voorgestelde oplossingsrichtingen heeft nog niet plaatsgevonden.

Op grond van welk kader/beleid is dit voorstel gedaan

Het gaat hier om aanvullend erfgoedbeleid gericht op onbeschermde stolpboerderijen in de gehele provincie met uitzondering van het Gooi en de Vechtstreek waar de stolp niet voorkomt (zie bijlage). Dit betekent dat de waarderingskaart een inventarisatie en waardenstelling gaat bevatten van stolpboerderijen met hun erven in zowel toekomstig regulier landelijk gebied als bijzonder provinciaal landschap (BPL).

Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen

De Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen wordt een proces dat kan worden gezien als een pilot in de geest van de Omgevingswet. Er wordt gestuurd op waarden en mogelijkheden. Het is een middel om samen met gemeenten en andere betrokkenen te bepalen welke wijze van bescherming het meest passend is.

We vragen gemeenten, erfgoedverenigingen en eigenaren om te participeren bij het maken van de kaart. Belangrijk is dan om vooraf te kunnen zeggen wat de intentie is die de provincie met de waarderingskaart heeft en wat de doorwerking kan zijn na voltooiing van de kaart.

Denkrichtingen voor doorwerking

Onze intentie is om samen met gemeenten en andere betrokkenen tot een betere bescherming van stolpen te komen. Hiervoor zijn meerdere opties voor doorwerking denkbaar:

1. Een basisoptie is om een waarderingskaart te maken die louter stimulerend is. Een publieke kenniskaart die inzicht geeft in de waarden van de stolpen en hun erven en die partijen stimuleert om te investeren in behoud en ontwikkeling. Een kaart ook als basis voor inzet van provinciale instrumenten voor bescherming, herbestemming en financiering.
2. Een verdergaande optie is om naast stimulering en inzet van de onder 1 genoemde provinciale instrumenten, gemeenten te verzoeken om zelf tot een betere bescherming van stolpen te komen. Dit zou kunnen door opname van waardevolle stolpen in de gemeentelijke omgevingsplannen, door uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijsten, of door betere begeleiding van partijen die leegstaande stolpen willen herbestemmen.
3. Meest vergaand is de optie om naast de punten uit optie 1 en 2, gemeenten te instrueren om een sloopvergunningstelsel te gaan hanteren voor geclassificeerde stolpen uit de stolpenkaart. Deze instructie zou bij de actualisatie van de Omgevingsverordening kunnen worden verwerkt. Dat wil zeggen dat een mogelijke instructie nog niet meegaat in besluitvorming over de eerste Omgevingsverordening NH2020. Afstemming met de Omgevingsverordening en in het bijzonder het in de eerste Omgevingsverordening NH2020 vast te stellen regime Bijzonder Provinciaal Landschap zou daarbij onderdeel van de aanpak zijn.
4. Naast deze opties bevinden zich mogelijk tal van varianten die gedurende het proces naar boven kunnen komen. Varianten die bij voorkeur niet in de gebod sfeer zitten, maar die uitnodigen om stolpen beter te benutten, bijvoorbeeld voor meerdere woonfuncties. Behouden van stolpen betekent namelijk vooral inzet op duurzame benutting door economisch sterke functies. Leegstand en verwaarlozing ten gevolge daarvan is de echte oorzaak van het verdwijnen van de stolp uit het Noord-Hollandse landschap. Onderdeel van de afspraken kan daarom ook zijn de inzet op herbestemming via onze bestaande en eventueel nieuw te ontwerpen instrumenten.

Uitgangspunt is dat we, aan de hand van de hierboven genoemde denkrichtingen, in het proces van opstellen van de waarderingskaart samen met gemeenten en andere betrokkenen bepalen welke vorm van bescherming passend en haalbaar is.

Motivatatie keuzevrijheid

PS zijn niet gebonden aan eerdere besluitvorming. Gevraagd wordt om van gedachten te wisselen over de waarderingskaart, inclusief denkrichting ten aanzien van de doorwerking hiervan. Uitgangspunt is

om de waarderingskaart met eventuele doorwerking samen met gemeenten, erfgoedverenigingen en eigenaren te ontwikkelen.

Effecten voorstel

Met het maken van de waarderingskaart geeft de provincie uiting aan het provinciaal belang van de historische stolpboerderij als identiteitsbepaler van het Noord-Hollandse landschap.

Overleg heeft plaatsgevonden met

Gemeenten, erfgoedverenigingen en eigenaren van stolpen. Dit gebeurde in het kader van de onderzoek Handreiking voor de stolp (2015) en Vierkant achter de stolp (2018), dat met bijbehorend symposium in opdracht van de provincie werd uitgevoerd. De waarderingskaart werd hierin aanbevolen als middel om uiting te geven aan het belang dat de provincie hecht aan het behoud van de stolpboerderij als onderdeel van het landschap.

(Burger) participatie

Uitgangspunt is dat gemeenten en andere betrokkenen actief participeren in het opstellen van de waarderingskaart en het bepalen van de doorwerking hiervan.

Communicatie omtrent besluit

Bij opdrachtverlening door GS wordt Communicatie betrokken voor het uitdragen van de boodschap naar het veld.

Evaluatie

Nader te bepalen.

Financiële aspecten/risico's

Richtbedrag onderzoek is € 150.0000 uit bestaande middelen.

Vervolgprocedure

De bevindingen van PS worden meegenomen in het proces van de waarderingskaart.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

bijlage: Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen

BIJLAGE

Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen

Mede naar aanleiding van de gezamenlijke petitie “Red de stolp” van de Bond Heemschut, de Boerderijstichting Noord-Holland en de Stichting het Westfries Landschap van juni 2018 hebben Provinciale Staten hun zorg uitgesproken over het geleidelijk verdwijnen van de stolp uit het Noord-Hollandse landschap (discussienota inzake behoud Stolpboerderijen t.b.v. Commissie EEB 17 september 2018, vervolgens agendering sloop stolpen 11-02-2019). De stolp beschouwende als identiteitsbepalend voor het Noord-Hollandse landschap, gaf men aan te willen voorkomen dat stolp voor stolp autonome sloopbeslissingen worden genomen die sluipenderwijs leiden tot afbraak van de karakteristieke stolpstructuren en van de landschappen waar deze deel vanuit maken. Rekening houdend met de komende Omgevingsverordening zou samen met gemeenten tot een werkbare en breed gedragen oplossing gekomen moeten worden om waar nodig een drempel op te werpen tegen voortgaande sloop en om behoud aantrekkelijker te maken (adempauze). Regelgeving zou één van de uitkomsten kunnen zijn maar zeker geen uitgangspunt vooraf. Primair van belang achtte men het centraal stellen van de toekomstige functies die recht doen aan een mix van cultuurhistorische en sociaaleconomische waarden. Een economisch sterke functie (kosten dragend of inkomens vormend) zag men als het fundament voor behoud en als passend bij de maatschappelijk ambitie gericht op een vitaal en hoogwaardig platteland. De zorg werd niet als motie gesteld. GS hebben in reactie hierop evenwel aangegeven om medio 2019 te komen met een voorstel voor oplossingsrichtingen.

Alle stolpboerderijen bij elkaar vormen een structuur van piramidale volumes die bepalend is voor het ruimtelijk beeld en de identiteit van het Noord-Hollandse landschap. De stolpboerderijen zijn daarmee bij elkaar een structuurdrager van provinciaal belang. Naast deze landschappelijke waarde hebben de stolpen en hun erven ook een individuele cultuurhistorische waarde. Deze individuele waarde is bepalend voor bescherming op objectniveau. Voor de 627 beschermde stolpen (12% van het stolpenbestand) is deze waarde evident. Dit geldt niet voor de 4100 onbeschermde stolpen (88% van het stolpenbestand). Inzicht in die waarden ontbreekt. Maatregelen tot behoud zijn zonder dit inzicht niet mogelijk. Ook een eventuele aanvulling van de provinciale monumentenlijst, een verzoek aan gemeenten tot aanvulling van hun monumentenlijst, instrueren van gemeenten tot het hanteren van een sloopvergunningstelsel, dan wel tot opname van stolpen in bestemmingsplannen, is niet mogelijk zonder inzicht in de individuele waarden van de stolpen en hun erven. Maar wellicht belangrijker dan bescherming is de onbekendheid met waarden die wanneer ze wel bekend zouden zijn, ook zonder verbod op sloop behouden zouden worden. Het gaat dan om bewustwording en stimulering. Het is de bedoeling dat de waarderingskaart voor stolpen een provincie brede inventarisatie en waardenstelling van alle onbeschermde stolpen in Noord-Holland gaat bevatten. Ter verkrijging van draagvlak wordt deze kaart samen met gemeenten en erfgoedpartijen gemaakt op basis van criteria die gedurende het proces kunnen worden aangescherpt. De kaart wordt een overzicht van gezamenlijk gedragen waarden die uiteindelijk door GS wordt vastgesteld. Op basis van deze kaart kan worden bepaald of en zo ja in welke gevallen GS nieuwe instrumenten

willen inzetten om in de toekomst aan het geleidelijk verdwijnen van de stolp uit het Noord-Hollandse landschap het hoofd te bieden.

Kennisbank voor breed publiek

De Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpen heeft meerdere functies: het gaat niet alleen om een beleidskaart voor provincie en gemeenten, maar de kaart ontsluit evenzeer een voor een breed publiek toegankelijke kennisbank met uitgebreide informatie over alle stolpboerderijen in de provincie Noord-Holland. Uit interviews en enquêtes, die Mooi Noord-Holland in opdracht van de provincie hield, wordt telkens weer genoemd het belang van kennis en waardering voor stolpen. En dan vooral bij de stolpeigenaren. Iets waarvan je weet dat het waardevol is, eindigt niet zo snel onder de slopershamer.¹

Proces

Het maken van de kaart wordt een externe opdracht door de provincie om samen met gemeenten, erfgoedverenigingen en eigenaren (stakeholders) te komen tot waardestelling van onbeschermden stolpen teneinde aan deze stolpen een betere bescherming te bieden. Uitgangspunt is het belang dat de provincie hecht aan de waarde van de stolpboerderij als uniek Noord-Hollands fenomeen. Sommige gemeenten beschikken al over inventarisaties en waardenstelling. We vragen hen of we deze in de provinciale waarderingskaart mogen integreren. Om een werkbaar model te krijgen onderzoeken we of de beeldbank van de Boerderijentichting zoals ondergebracht bij het Steunpunt Monumenten & Archeologie, als basis kan dienen. We laten deze perfectioneren volgens de systematiek van de Monumentenmonitor Noord-Holland. Hierdoor kan binnen beperkte tijd een compleet digitaal overzicht van alle stolpboerderijen en hun erven worden verkregen. Deze digitale kaart gaat een inventarisatie en waardenstelling van alle onbeschermden stolpen in Noord-Holland bevatten. De kaart wordt een overzicht van gezamenlijk gedragen waarden die uiteindelijk door GS wordt vastgesteld. De kaart wordt regelmatig geactualiseerd waardoor evaluatie mogelijk wordt. Bronhouder van de kaart wordt de provincie. De wijze van beheer zal nader worden bepaald.

De stolpenkaart is een inventarisatie en een classificering op perceelsniveau van cultuurhistorische waarden die onbeschermden stolpen in relatie tot erf en landschap vertegenwoordigen. De inventarisatie en classificering wordt gedaan door experts die hun bevindingen delen met klankbordgroepen bestaande uit onze stakeholders.

Wat is een stolpboerderij

De stolpboerderij is een agrarisch bouwtype dat vanaf de 16de eeuw tot in het midden van de 20ste eeuw alleen in Noord-Holland werd gebouwd voor dagelijks gebruik ten behoeve van landbouwdoeleinden. Hooi- en oogstberging en verblijf van mens en

¹ Kansen voor de stolp in Noord-Holland, Alkmaar 2015

dier bevinden zich in oorsprong onder één kap. De stolpboerderij heeft altijd een inwendige houten draagconstructie (het vierkant) bestaande uit vier of zes vierkantstijlen met dekbalkgebint. Een enkel vierkant leidt tot een piramidale hoofdvorm met korte noklijn. Een dubbel of heel soms een driedubbel vierkant tot een hoog schilddak met lange noklijn. Op basis van dit principe zijn er streekgebonden varianten, waaronder die met aangebouwd woonhuis en met al dan niet aangebouwde stolpschuren.. De hoofdvorm van de stolpboerderij is nooit uit het landschap verdwenen. Tot op heden worden woonhuizen in stolpvorm gebouwd. Dit zijn echter woonhuizen en geen stolpboerderijen. Hiervan is alleen sprake wanneer gebouwd vóór 1960 en het vierkant daadwerkelijk voor hooi- of oogstberging heeft gediend.

Alle stolpboerderijen bij elkaar vormen een structuur van provinciaal belang

In het Noord-Hollands landschap boven het Noordzeekanaal is de stolpboerderij het meest kenmerkende agrarische bouwtype en daarmee een belangrijke identiteitsdrager. In het provinciaal Beleidskader Cultuur in Ontwikkeling 2017-2020 wordt de stolpboerderij genoemd als structuurdrager van provinciaal belang. Dit bouwtype komt alleen in Noord-Holland voor en is daarmee een typisch Noord-Hollands fenomeen. In het open en weidse landschap vormen de reeksen stolpboerderijen met hun hoge piramidevormige daken en monumentale silhouetten ruimtelijke structuren. Maar ook in de beschutting van de binnenduinrand en op het schaalniveau van buurt en straat vormen de stolpen belangrijke ijkpunten in het bebouwingsbeeld vanwege de kenmerkende vorm, de specifieke gebouwonderdelen en – als het behouden is gebleven – het kenmerkende erf. Door hun streekgebonden erfinrichting, de beplanting in samenhang met de lokale landschapsstructuur en de kenmerkende gevelindeling vertellen stolpen het verhaal van de Noord-Hollandse agrarische geschiedenis. Ze vertellen daarmee het verhaal van het Noord-Hollandse cultuurlandschap, de dorpen en de steden en dragen daardoor bij aan de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van Noord-Holland. Alle 4727 stolpboerderijen bij elkaar vormen een structuur van piramidale vormen in het landschap. Deze structuur is van provinciaal belang.

Probleem: op termijn identiteitsverlies door geleidelijke afname van het stolpenbestand

Ten gevolge van verstedelijking, bedrijfsbeëindiging, wegaanleg, brand en verwaarlozing is het stolpenbestand in Noord-Holland in de ruim zeventig jaar na de Tweede Wereldoorlog ruim gehalveerd. In 1950 telde de provincie nog ongeveer 10.000 stolpboerderijen, dat aantal ligt nu op 4727². Hiervan zijn er 627 (12%) beschermd als rijks, provinciaal of gemeentelijk monument. Daarvoor geldt een verbod om zonder vergunning te slopen. De afname speelt zich dan ook voornamelijk af binnen de groep van de 4100 onbeschermd stolpen. In de periode 2010-2014 verdwenen naar schatting tussen

² Kaartviewer Steunpunt Monumenten en archeologie

de 20 en 30 stolpen per jaar ³ten gevolge van brand, wegaanleg of leegstand en verwaarlozing na bedrijfsbeëindiging. Indien dit proces zich in de komende jaren voortzet wordt het typische Noord-Hollandse cultuurlandschap met de kenmerkende stolpen geleidelijk minder herkenbaar en ontstaat het risico van identiteitsverlies.

12% van de stolpen is beschermd als monument zoals hier in Twisk, gemeente Medemblik (foto Theo Baart)

Dorpsweg Twisk

³ Kansen voor de stomp in Noord-Holland, overzicht van bedreigingen en mogelijkheden voor bescherming, behoud en ontwikkeling van waardevolle stompboerdereijen in Noord-Holland, Alkmaar 2015 (in opdracht van provincie Noord-Holland)

88% van de stolpen is onbeschermd, zoals dit karakteristieke 19de -eeuwse stolpcomplex te Lutjewinkel, gemeente Hollands Kroon, thans in renovatie ten behoeve van een duurzame woonfunctie.

Probleemanalyse

De afname speelt nauwelijks binnen de 12% van het stolpenbestand dat is beschermd als monument. Op de beschermde monumenten rust een verbod op sloop zonder vergunning en sinds kort ook een onderhoudsplicht. Hiervan gaat een preventieve werking uit. Maar belangrijker dan deze regelgeving, is de intrinsieke motivatie van eigenaren om hun monument in stand te houden. Die is alom aanwezig. Eigenaren worden hierin ondersteund door de overheid in de vorm van subsidiering, financiering en begeleiding bij herbestemming, maar zijn primair zelf de trotse bezitters die verantwoordelijk zijn voor het behoud van hun monumentale stolpboerderij. Voor beschermde stolpen wordt zelden een sloopvergunning afgegeven. Na brand volgt meestal herbouw, bij wegaanleg wordt met het monument rekening gehouden en verwaarlozing komt incidenteel voor⁴. De 12% beschermde stolpen verkeren overwegend in redelijke tot goede bouwkundige staat⁵. De afname speelt vooral binnen de 88% van het stolpenbestand dat niet is beschermd als monument. Binnen dit bestand van 4100 stolpen verdwijnen er gemiddeld 25 (0,5%) per jaar. De vraag is hoe zich dit in de toekomst gaat ontwikkelen. Van de 25 stolpen verdwijnt gemiddeld een derde ten gevolge van verwaarlozing bij leegstand, een derde ten gevolge van wegaanleg en gebiedsontwikkeling en een derde ten gevolge van brand, al dan niet na blikseminslag. Wanneer we de oorzaken bekijken kan worden gesteld dat wij (de overheid) bij sloop door wegaanleg en gebiedsontwikkeling zelf de veroorzaker zijn, dat sloop door brand een autonome factor is en dat alleen sloop door verwaarlozing⁶ – naar schatting zo'n 8 stolpen per jaar - onder de verantwoordelijkheid van de eigenaar valt.

Leegstand en herbestemming

De agrarische sector is sterk in beweging. Sommige bedrijven nemen in omvang toe, andere bedrijven stoppen. Het aantal agrarische bedrijven in Nederland neemt iedere vijftien jaar met de helft af. Het landbouwareaal daalt tegelijkertijd maar licht; er treedt een snelle schaalvergroting op. In hun rapportage over vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) in Nederland berekende Alterra in 2014 dat tot 2030 in Noord-Holland ruim 1500 boeren zullen stoppen. Daarvan zijn er heel wat gevestigd in een stolp. Als bedrijfsgebouw is de stolp te klein geworden. De stolp is gebouwd voor 16 of 24 koeien en hun hooivoorraad, de huidige boer heeft een veelvoud daarvan. Bedrijfsvergroting leidt tot nieuwe stallen en schuren en de stolp- bedoeld voor een combinatie van wonen en werken onder één kap - verliest een belangrijk deel van de oorspronkelijke

⁴ Monumentenmonitor Noord-Holland

, ⁵idem

⁶ Brand kan samen hangen met verwaarlozing

functie. Afhankelijk van de eigenaar blijft de stolp dan gehandhaafd als woning, al dan niet door een nieuwe eigenaar, of volgt (wanneer onbeschermd) sloop en vervanging door nieuwbouw. Wie zijn bedrijf niet vergroot kan het hoofd alleen boven water houden en door nevenactiviteiten als natuurbeheer, bed&breakfast en kinderboerderij en daarmee het dure onderhoud van de stolp betalen.

Vaak worden stolpen na bedrijfsbeëindiging verwaarloosd, met name daar waar de oude boer op zijn land blijft wonen en niet meer investeert in het onderhoud van de kap. Jarenlange verwaarlozing wordt naast brand door iedere gemeente genoemd als hoofdoorzaak voor sloop.⁷

Waar verkoop van de oude stolp plaatsvindt gebeurt dit vooral ten bate van kleinschalige woonfuncties en soms voor kleinschalige maatschappelijke functies. Dit is een herbestemming die al decennia plaatsvindt bij beschermde monumenten, en dan met name in landschappelijk aantrekkelijk gelegen buitengebieden in nabijheid van de grotere steden (Waterland, Kennemerland) en binnen beschermde dorpsgezichten zoals het unieke West-Friese dorp Twisk. De afname van de stolp uit het Noord-Hollands landschap doet zich dan ook vooral voor buiten deze gebieden en bij onbeschermden stolpen. Onvoldoende bekend is hoe het is gesteld met de onbeschermden stolpen. Hebben ze inmiddels via herbestemming een gezekerde toekomst of bestaat er een categorie die geleidelijk in conditie afglijdt naar een situatie van onafwendbare sloop. De vraag is hoe groot deze groep is en hoe snel de achteruitgang gaat. Hoe dan ook is het zo dat langdurige leegstand niet alleen wordt tegengegaan door bescherming, maar vooral door flankerend beleid ter vergroting van herbestemmingskansen. Hierbij spelen zaken als ondersteuning van eigenaren bij betere benutting of herbestemming (Loods Herbestemming, stolpencoach), gunstige financiering (NH Fonds voor Monumenten) en stimulerende begeleiding van eigenaren door gemeenten bij verandering van agrarische functie naar woonfunctie.

Huidig provinciaal erfgoedbeleid voldoende of meer doen?

Het objectbeleid bestrijkt de 12% beschermde stolpboerderijen. Het zijn er 627, waarvan 293 beschermd als rijksmonument, 77 als provinciaal monument en voor zover bekend 260 als gemeentelijke monument⁸. Bij deze beschermde monumenten gaat het om ondersteuning van eigenaren bij herbestemming en verduurzaming. Dit laatste onder meer door inzet van de Loods Herbestemming en van de door de provincie ondersteunde stolpencoach van Mooi Noord-Holland. Daarnaast door subsidiering en door laagrentedragende financiering van restauratie, onderhoud en verduurzaming.

Het aantal stolpboerderijen dat is beschermd als provinciaal monument is relatief klein in vergelijking met het aantal stolpen onder rijks bescherming. Dit komt omdat bij de grote selectieronde

⁷ Kansen voor de stolp in Noord-Holland

⁸ Kaartviewer Steunpunt Monumenten en archeologie

voor jongere rijksmonumenten rond het jaar 2000⁹, de kwalitatieve top van het provinciaal stolpenregister – zo'n 50 gaaf bewaard stolpen met hun erven - tot rijksmonument werd gepromoveerd. De toenmalige verwachting was dat er ter aanvulling in de hele provincie nog zo'n 75 stolpen aan de provinciale lijst zouden kunnen worden toegevoegd. Door beleidsverandering, werd het provinciaal stolpenregister nooit geheel afgerond. Aanwijzing van nieuwe monumenten was voortaan vooral voorbehouden aan gemeenten. Diverse gemeenten bouwden inderdaad een monumentenlijst op waarop bij elkaar dus zo'n 260 stolpen kwamen. Ook kozen diverse gemeenten voor opname van de stolpen als beeldbepalend of karakteristiek in hun bestemmingsplannen en verbonden hier restricties aan voor sloop. Nieuwe provinciale monumentaanwijzingen blijven evenwel mogelijk¹⁰. Gezien de 88% onbeschermd zal een uitbreiding met zo'n 75 stolpen echter niet de oplossing zijn voor de geleidelijke afname. Wel zal hier een voorbeeldfunctie naar gemeenten van kunnen uitgaan, met name wanneer aanwijzingen zouden plaatsvinden ter invulling van de ambitie tot behoud van stolpenstructuren uit de Leidraad Landschap & Cultuurhistorie. Bovenal geldt dat meer inzicht nodig is in de huidige waarden van de 88% onbeschermd stolpen. Naar verwachting is er een grotere groep van potentiële gemeentelijke monumenten en van karakteristieke stolpen die opname in de gemeentelijke bestemmingsplannen zouden rechtvaardigen. Uitbreiding van bescherming is echter niet het enige middel. Mogelijkheden tot benutting en herbestemming van vrijkomende stolpen zijn minstens even belangrijk. In dat verband zijn ons steunpunt Monumenten & Archeologie en ons ruimtelijk beleid relevant. Via het steunpunt monumenten en archeologie worden gemeenten gestimuleerd bij het ontwikkelen van eenduidig, steekhoudend stolpenbeleid.¹¹ In dat kader verscheen in 2018 in opdracht van de provincie een handreiking om richtlijnen te geven voor inspirerend en effectief lokaal stolpenbeleid. Beleid dat past in de sfeer van de uitnodigingsplanologie waarbij de overheid vooral stuurt op doelen en gebruik maakt van kwalitatieve regels, in plaats van harde criteria of gesloten normen.

Ruimtelijk beleid biedt gemeenten ruimte voor benutting en herbestemming. Ruimtelijk beleid is er op grond van de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie die in 2018 door GS is vastgesteld. De Leidraad bevat zogenaamde stolpenstructuren. Stolpenstructuren bevatten hoge concentraties beschermde en onbeschermd stolpen met een sterke ruimtelijke relatie tot elkaar en het omringende open landschap. Deze concentraties zijn een verbijzondering binnen de algemene provincie brede stolpenstructuur die in het Beleidslander Cultuur 2017-2020 als identiteitsdrager is genoemd. Het gaat hier om het ruimtelijk ensemble van de stolpen in relatie tot het open landschap. De stolpenstructuren zijn De Leidraad bevat ambitie en ontwikkelprincipes voor deze stolpenstructuren waarbinnen in totaal

⁹ Monument Selectieproject in kader waarvan de rijksmonumentenlijst rond 2000 werd aangevuld met monumenten uit de periode 1850-1940, de periode van de zogenaamde jongere bouwkunst.

¹⁰ Op grond van de Erfgoedverordening Noord-Holland, gaat op in de Omgevingsverordening

¹¹ Vierkant achter de stolp een handreiking voor gemeentelijk stolpenbeleid, nu en onder de Omgevingswet

ruim 1850 stolpen staan waarvan circa 250 beschermd en 1600 onbeschermd. De ambities en ontwikkelprincipes zorgen ervoor dat ruimtelijke ontwikkelingen passen binnen de uitgangspunten van ruimtelijke kwaliteit. Ambitie en ontwikkelprincipes zijn ontwikkeld binnen de constatering dat de stolp die als gebouwtype in de hele provincie onder druk staat ten gevolge van schaalvergroting in de landbouw en ten gevolge van verstedelijking. Met de Leidraad worden ruimtelijke ontwikkelingen ten gevolge hiervan gestuurd. De Leidraad is een stimulans om stolpen te behouden maar kan het verdwijnen van stolpen niet voorkomen. Bescherming van objecten valt namelijk buiten de scope van de Leidraad. Het ruimtelijk beleid is in de Provinciale Ruimtelijke Verordening PRV (wordt Omgevingsverordening) vertaald in regelgeving. Zo moeten gemeenten op grond van artikel 15 rekening houden met de provinciale ambitie en ontwikkelprincipes voor stolpenstructuren uit de Leidraad. Dit rekening houden betekent dat gemeenten hier alleen gemotiveerd van kunnen afwijken. Daarnaast wordt op grond van artikel 17 lid 3 ruimte geboden voor ontwikkeling van karakteristieke bebouwing op het platteland. Op grond van artikel is het namelijk mogelijk om bij wijziging van de agrarische functie van een karakteristieke boerderij naar een woonfunctie, de boerderij te splitsen in meerdere woningen. Indien gemeenten de stolpen als karakteristiek in het bestemmingsplannen vastleggen, wordt hier ruimte geboden voor behoud door herbestemming van stolpboerderijen.

Samenvattend kan worden gesteld dat het huidig erfgoedbeleid mogelijkheden biedt om het geleidelijk verdwijnen van de stolp uit het Noord-Hollands landschap te verkleinen, dan wel het behoud te bevorderen. Op grond van de Erfgoedverordening Noord-Holland (wordt Omgevingsverordening) hebben GS de mogelijkheid om het aantal beschermde stolpen uit te breiden en daarmee sloop zonder vergunning onmogelijk te maken. Op grond van de PRV geven GS ruimte aan gemeenten om aan het behoud een betere functionele basis te geven en daarmee dit behoud te stimuleren.

Het huidige provinciaal erfgoedbeleid heeft echter geen systematisch inzicht in de cultuurhistorische en landschappelijke waarde van de niet beschermde stolpen en kan daarom niet bijdragen aan een programmatische oplossing van het probleem. Er ontbreekt actuele kennis over en waardering van de onbeschermd stolpen in de provincie. Hierdoor kan niet worden bepaald of en zo ja welke waarden bij sloop verloren zouden kunnen gaan. Het is de bedoeling dat De Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen in dit gemis gaat voorzien.

Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen

De Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen wordt een proces dat kan worden gezien als een pilot in de geest van de Omgevingswet. Er wordt gestuurd op waarden en mogelijkheden. Het is een middel om samen met gemeenten en andere betrokkenen te bepalen welke wijze van bescherming het meest passend is.

We vragen gemeenten, erfgoedverenigingen en eigenaren om te participeren bij het maken van de kaart. Belangrijk is dan om vooraf te kunnen zeggen wat de intentie is die de provincie met de

waarderingskaart heeft en wat de doorwerking kan zijn na voltooiing van de kaart.

Denkrichtingen voor doorwerking

Onze intentie is om samen met gemeenten en andere betrokkenen tot een betere bescherming van stolpen te komen. Hiervoor zijn meerdere opties voor doorwerking denkbaar:

1. Een basisoptie is om een waarderingskaart te maken die louter stimulerend is. Een publieke kenniskaart die inzicht geeft in de waarden van de stolpen en hun erven en die partijen stimuleert om te investeren in behoud en ontwikkeling. Een kaart ook als basis voor inzet van provinciale instrumenten voor bescherming, herbestemming en financiering.
2. Een verdergaande optie is om naast stimulering en inzet van de onder 1 genoemde provinciale instrumenten, gemeenten te verzoeken om zelf tot een betere bescherming van stolpen te komen. Dit zou kunnen door opname van waardevolle stolpen in de gemeentelijke omgevingsplannen, door uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijsten, of door betere begeleiding van partijen die leegstaande stolpen willen herbestemmen.
3. Meest vergaand is de optie om naast de punten uit optie 1 en 2, gemeenten te instrueren om een sloopvergunningstelsel te gaan hanteren voor geclassificeerde stolpen uit de stolpenkaart. Deze instructie zou bij de actualisatie van de Omgevingsverordening kunnen worden verwerkt. Dat wil zeggen dat een mogelijke instructie nog niet meegaat in besluitvorming over de eerste Omgevingsverordening NH2020. Afstemming met de Omgevingsverordening en in het bijzonder het in de eerste Omgevingsverordening NH2020 vast te stellen regime Bijzonder Provinciaal Landschap zou daarbij onderdeel van de aanpak zijn.
4. Naast deze opties bevinden zich mogelijk tal van varianten die gedurende het proces naar boven kunnen komen. Varianten die bij voorkeur niet in de gebod sfeer zitten, maar die uitnodigen om stolpen beter te benutten, bijvoorbeeld voor meerdere woonfuncties. Behouden van stolpen betekent namelijk vooral inzet op duurzame benutting door economisch sterke functies. Leegstand en verwaarlozing ten gevolge daarvan is de echte oorzaak van het verdwijnen van de stolp uit het Noord-Hollandse landschap. Onderdeel van de afspraken kan daarom ook zijn de inzet op herbestemming via onze bestaande en eventueel nieuw te ontwerpen instrumenten.

Uitgangspunt is dat we, aan de hand van de hierboven genoemde denkrichtingen, in het proces van opstellen van de waarderingskaart samen met gemeenten en andere betrokkenen bepalen welke vorm van bescherming passend en haalbaar is.